

שיעור חז: 'שן' ו'רגל' - הגדרתם ותכונתם

דף ג ע"א

תוכן:

- א. דמיון נשיכה לשן להו"א
שאלת הגמרא לפי הרשב"א
הגדרת שן להו"א
- ב. יחס ההו"א לשוני שבין נשיכה לשן
מדוע עניין השוני לא מהווה פירכא
פירכות יש רק על לימודים ולא על תולדות
מובן דחיית הגמרא לפי"ז
- ג. כיצד נשיכה שהיא בחזקת שימור תחייב נ"ש
סתם שוורים בחזקת שימור - חידוש התורה
חזקת שימור נקבע לפי האב ולא לפי התולדה
- ד. שיטת תוספות ר"פ בהבנת השאלה
שאלת הגמרא לתוספות רבנו פרץ
גדר הדברים לפי תור"פ
- ה. מהלך הגמרא לפי תוספות ר"פ
ההכרח הראשון של תוספות רבנו פרץ
ההכרח השני של תוספות רבנו פרץ
- ו. האם רש"י למד כרשב"א או כתור"פ
מרש"י נראה כרשב"א שלהו"א משלם נ"ש
פשט מחודש ברש"י - תשלומי קרן קובעים את השייכות לאב
- ז. הגדרת האב 'רגל' למסקנה

ח. הגדרת שן למסקנה

האם הגדרת שן היא 'יש הנאה להיזקה'

מדוע הוצרכה התורה לכתוב גם את שן וגם את רגל

לא ניתן ללמוד שן אלא מבור

ט. שן ורגל - אב אחד

הגדרת האב של שן ורגל

מקורות

הרשב"א לדף ב ע"ב בד"ה "נשיכה תולדה דשן היא"

תוספות רבנו פרץ בד"ה "נשיכה" ו"אלא"

רש"י בד"ה "בעיטה" ובד"ה "הני"

רש"י בדף ג ע"ב בד"ה "בחצי נזק צרורות"

תוספות בדף טז ד"ה "והנחש"

ה'חינוך' מצווה נא ו - נה

א. דמיון נשיכה לשן להו"א

שאלת הגמרא לפי הרשב"א

בתוך רשימת תולדות 'קרן' נמצאות פעולות היזק כגון: נשיכה, רביצה ובעיטה שהגמרא תמהה לגביהן מדוע אינן שייכות לאבות אחרים.

הגמרא שואלת בדף ב ע"ב: "נשיכה? תולדה דשן היא!".

יש לעיין האם כוונת הגמרא בשאלתה היא שנשיכה תהיה שן לכל דבר ועניין, ובזה חלקו הראשונים.

הרשב"א למד את הגמרא כפשוטה שכוונתה לשאול שנשיכה תהיה ממש 'שן' ולא 'קרן'. בד"ה "נשיכה תולדה דשן היא" כותב הרשב"א: "כלומר ולא יתחייב אלא ברשות הניזק אבל בר"ה או ברשות אחר פטור, וכן נמי נחמיר עליו להתחייב אפילו בפעם אחת בנזק שלם כשן".

ויש לעיין לפיו בהו"א של הגמרא, ראשית, מדוע חשבה הגמרא שנשיכה שייכת ל-'שן'?

הגדרת שן להו"א

לכאורה צ"ל שהבינה הגמרא בהו"א שמה שמגדיר את האב 'שן' הוא **האיבר המזיק** ולא **תכונות ההיזק**, ולכן כל נזק שנעשה ע"י השיניים הרי הוא בכלל 'שן'.

והסיקה הגמרא שהגדרת שן איננה נקבעת עפ"י האיבר שבו נעשה הנזק אלא עפ"י תכונת ההיזק, ובשן לכאורה זה מה ש"יש הנאה להיזקו", ועיין בזה בהמשך הדברים אם זו באמת הגדרת תכונת האב.

כך גם נבאר את המשך הגמרא ששאלה: "רביצה ובעיטה? תולדה דרגל הוא!", כי הבינה הגמרא שמגדיר האב 'רגל' הוא נזק שנעשה ע"י האיבר רגל.

והסיקה הגמרא שלא, אלא הגדרת האב נקבעת עפ"י תכונת ההיזק, מה ש'היזקה מצוי'.

ב. יחס ההו"א לשוני שבין נשיכה לשן

מדוע עניין השוני לא מהווה פירכא

אולם לכאורה לא די בכך שישנו דמיון בין נשיכה ל'שן', שהוא האיבר המזיק כנ"ל, שכן

יש גם שוני גדול ביניהם, שהרי תכונת המזיק בנשיכה היא שאינה פעולה טבעית לבהמה ולא 'אורחיה', שהרי אליבא דאמת היא באמת 'קרן', וכפי שהרחבנו בשיעור הקודם וא"כ כיצד ניתן בהו"א לשייכה לאב 'שן'? הרי הגמרא אומרת בדף ה ע"ב שאם לא הייתה התורה כותבת קרן, א"א היה ללומדה מ'בור וחד מהנך' בגלל שקרן אינה מועדת מתחילתה, וביארנו בשיעור הקודם שהנזק שבה אינו כאורחיה, וא"כ קשה כיצד רצתה הגמרא ללמוד שנשיכה תהיה לגמרי 'שן' ויתחייב עליה נ"ש, הרי אף שיש משותף עם שן, דאל"כ לא הייתה הגמרא אומרת שתהיה תולדה דשן (והמשותף הוא שמזיקה עם איבר השן כמו שכתבנו) אולם יש עדיין **פירכא** והיא שהנזק בנשיכה לאו אורחיה? דאף אם **ההגדרה של האב** היא שהנזק נעשה עם האיבר שן, אולם **בתור פירכא** ניתן לפרוץ שעדיין קיים הבדל בינה לאב 'שן'. ובודאי שאין לומר שבהו"א חשבה הגמרא שאורחיה לנשך ורק למסקנה שנשיכה היא קרן התחדש לה שלאו אורחיה.

והנה תוספות למדו שם בדף ה ע"ב שרק למ"ד פ"נ קנסא' לא ניתן ללמוד קרן משאר אבות אולם למ"ד פ"נ ממונא' אפשר ללמוד, ולפי שיטתם היה אפשר לתרץ שסוגיין היא למ"ד פ"נ ממונא' שהרי מרא דשמעתתא הוא רב פפא והוא הסובר פ"נ ממונא' ולפיו קרן ג"כ הוי נזק של 'אורחיה' שניתן להשוותו ל'אורחיה' של שו"ר.

אולם עדיין קשה כיצד נלמד את הגמרא למ"ד פ"נ קנסא? והרי תוספות לעיל בד"ה "אבל" למדו את הסוגיה גם למ"ד פ"נ קנסא והתקשו לפיו וביארו, ואילו כאן לא כתבו שקשה למ"ד פ"נ קנסא'. אמנם ראינו שהרשב"א שם לא חישב את הסוגיה למ"ד פ"נ קנסא' וכעת אנו לומדים את הסוגיה לשיטת הרשב"א, אולם בכ"ז נחשב את הסוגיה גם למ"ד פ"נ קנסא'.

ניתן ליישב ולומר שדווקא לעיל, כשעסקו בביאור דין קרן תלושה ומחוברת שזו ברייתא ואיננה חלק ממהלך הסוגיה ראו צורך לבארה גם למ"ד פ"נ קנסא, משא"כ כאן אנו עוסקים בביור דעת ר"פ והוא עצמו סובר פ"נ ממונא'.

אולם עדיין יש להקשות לשיטת רש"י שם בדף ה ע"ב שלמד שאף למ"ד פ"נ ממונא' א"א ללמוד קרן משן כי אף למ"ד פ"נ ממונא' קרן אינה נזק באורחיה.

פירכות יש רק על לימודים ולא על תולדות

צ"ל שהפער הזה שקיים בין לאו אורחיה של נשיכה שלכן אינה מועדת מתחילתה, לבין אורחיה של שן שמועדת מתחילתה ושבגללו יכלה הגמרא בדף ה ע"ב לעשות פירכא ללימוד של קרן מבור וחד מהנך, כוחו יפה רק לדף ה ולא לכאן. מדוע? אצלנו חשבה הגמרא לומר שנשיכה תהיה תולדה של שן וא"כ אין אנו באים ללמוד נשיכה משן ב'במה הצד', כמו בדף ה ע"ב, שבאנו ללמוד קרן מבור וחד מהנך, שאז היינו יכולים לבוא ולפרוך פירכא על הלימוד ולומר שיש שוני, אלא כאן אנו רוצים לומר שנשיכה היא תולדת שן, היינו היא מעין האב בגלל שנעשה הנזק באיבר שן שזה מגדיר האב ולכן נכללת באב וממילא גם אם יש שוני ל"ש פירכא כל עוד קיימת הגדרת האב, רק על לימוד שייכת פירכא משא"כ על תולדה.

דבר דומה ראינו בעבר לגבי שיטת רש"י בביאור שאלת הגמרא אם "תולדותיהן לאו כיו"ב" שפירש רש"י את השאלה אם חייב בכלל על תולדות, ששאלו רבים מהמשנה שאומרת "לא הרי השור וכו'" ורצתה ללמוד זה מזה אע"פ שאם היינו לומדים זמ"ז, כיוון של"כ בהדיא בקרא הם היו לכאורה בגדר תולדות ואם תולדותיהם לאו כיו"ב היה פטור, וא"כ כיצד רצתה המשנה שלא תכתוב אותם התורה? כיצד היינו מחייבים עליהם? ולמה לא הוכחנו מהמשנה שתולדותיהן כיו"ב?

וכבר אמרנו אז שבהו"א שהמשנה רצתה ללמוד מבעה משור, למשל, אף שבגלל של"כ בפסוק לא יהיה אב, מ"מ גם תולדה אינו, דהפשט בתולדה הוא שהיזק זה נכלל באב, אבל 'מבעה' אינו נכלל ב'שור' אלא יהיה מזיק אחר שאנו היינו לומדים משור, וכן משמע בדף ה ברש"י שאנו רוצים ללמוד בתור מזיק אחר.

וכן מוכח מתוספות שהקשו על הלימוד במשנה הא 'אין עונשין מן הדין' ולמה לא הקשו על כל תולדות, איך לומדים תולדות והא 'אין עונשין מן הדין', אלא כנ"ל, תולדות אינם נלמדות בלימוד מהאב אלא נכללות במזיק עצמו, אולם 'במה מצינו' או ק"ו נדרשים כדי ללמד על מזיק אחר.

לכן ממילא, בדף ה ע"ב, כשבאנו ללמוד על מזיק חדש, כדי לחייב על דבר שהתורה לא חייבה - צריך הוא להיות דומה בדיוק למלמד ואם יש פירכא א"א ללמוד ממנו, אך בתולדה איננו באים ללמוד דבר חדש אלא לומר שמה שהתורה חייבה, כולל גם את התולדה, ואם מצאנו צד דמיון בדבר המהותי של האב הרי שהוא מה שעושה את התולדה להיות חלק מהאב ולא הצדדים השונים שהם הטפלים.

מובנת דחיית הגמרא לפי"ז

וא"ת א"כ מה הגמרא מיד דוחה שנשיכה אינה שן כי לשן יש הנאה בהיזקה, והרי אמרנו כעת שלא פורכים פירכא על תולדה?

מה שהגמרא דוחה אין זה בתורת פירכא, דזה כאמור לא שייך, אלא אומרת הגמרא שאין כלל צד דמיון ל'שן', כי זה שהנזק נעשה באותו איבר אינו דמיון כי מגדיר 'שן' אינו כמו שחשבנו שהוא נזק שנעשה באיבר שן, אלא נזק שנעשה באורחיה ובעיני דמיון במהות, אך אם באמת היה דמיון במהות, הרי שאף שהיו נשאים שנויים, הם לא היו עושים פירכא (אמנם עיין בתוספות ד"ה "משורו" בדף ג ע"ב על אסו"מ שחייב עליהם כתולדת קרן ובכ"ז שאלו תוספות שאין כוונתו להזיק בתורת פירכא ועיין לקמן בדעת תוספות ר"פ).

ג. כיצד נשיכה שהיא בחזקת שימור תחייב נ"ש

סתם שוורים בחזקת שימור - חידוש התורה

והנה עדיין יל"ע בהו"א ז', דגם אם נאמר שנשיכה תהיה תולדת 'שן' ולכן די בכך שהיא דומה לאב בדבר המרכזי, להו"א, דהיינו העובדה שהנזק נעשה ע"י השיניים, אע"פ שלא דומה בדבר הצדדי שזה 'אורחיה', עדיין קשה איך שייך לחייב נ"ש למ"ד פ"נ קנסא? הרי הבהמה היא בחזקת שימור ביחס לנזק שלא אורחיה.

הדבר יתבאר כדרך שבארנו בשיעור י כיצד תוספות חשבו ללמוד שגם למ"ד פ"נ קנסא וסתם שוורים בחזקת שימור, קרן מחוברת תשלם נ"ש מתחילתה, שהרי לא הייתה לתוספות בעיה עקרונית עם זה שמ"ד קנסא יחייב נ"ש וכל שאלתם הייתה מנין למד ושאלנו כיצד יתכן שמחד סובר אותו מ"ד ששוורים בחזקת שימור ואין סברא לחייב על נזקם ומאידיך יש חיוב נ"ש שהוא חיוב ממוני? עיי"ש מה שביארנו עפ"י יסוד שרואים בתוספות רבנו פרץ בהבנת המ"ד פ"נ קנסא, שאף למ"ד פ"נ קנסא אין הפשט שמסברא היינו אומרים שבכלל פטור כי השור בד"כ לא מזיק באופן זה, אלא אדרבה היינו אומרים שמכיוון ששור זה מזיק לפעמים אף שזה משונה שיזיק אבל סו"ס השור נחשב לאינו שמור ויש לשמור אף מאופן זה של היזק, אלא שבאה התורה והיא זו שמחדשת ואומרת שיש רק חיוב של פ"נ ול"צ לשלם נ"ש.

התורה היא זו שאומרת שלא מוטל עליך לקחת בחשבון את האופציה שכן יזיק אלא את

האופציה שלא יזיק אלא שאם יזיק תשלם ח"נ, ז"א ש"סתם שוורים בחזקת שימור" זהו חלק מחידוש התורה אך ללא חידוש זה הרי שמסברא היינו מחייבים בשמירה בגלל האפשרות שעלול להזיק, וזו כוונת רבנו פרץ שאמר שבמקום שהתורה לא חידשה קולא זו הרי שהסברא היא שחייב לשמור ואם הזיק משלם נ"ש עיי"ש.

לפי כל זה נוכל לתרץ אף כאן. בשן אמנם אין פטור של תמות אולם אין בעיה בזה שהשור בחזקת שימור שהרי ראינו שמה שהשור בחזקת שימור אינו מהווה פטור מצ"ע, אלמלא שגילה הפסוק שיש דין של ח"נ, וכאן מכיוון שאנו אומרים שנשיכה היא תולדה דשן, ובשן הרי אין פטור של תמות הרי שגם בנשיכה לא יהיה למרות שהיא בחזקת שימור.

חזקת שימור נקבע לפי האב ולא לפי התולדה

עוד ניתן ליישב ולומר, שעניין חזקת שימור תלוי בשם אב המזיק וכיון שהמזיק של שן, האכילה, הוא אורחיה ודרכו להזיק, הרי שאף אם יש ציור אחד של תולדה שהיא כן בחזקת שימור אין זה פוטר כי המזיק של שן לא משתנה בציור זה. אולם במזיק של קרן למ"ד פ"נ קנסא הוא כולו נחשב בחזקת שימור גם אם נמצא תולדה מסוימת שאינה בחזקת שימור, ואף שמצאנו ש"מועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל" או מועד לנגיפה אינו מועד לנשיכה, זה מפני שהמזיק עצמו שהוא קרן הוא בחזקת שימור אלא שיש דין העדאה ומה שיש עליו דין העדאה הוא מועד ומה שאין עליו דין העדאה אינו מועד, אולם כאן המעשה מזיק הוא של שן, ואף שבמציאות יש אופן הזיק אחד שהוא בחזקת שימור אין זה משנה את השם מזיק של שן שהוי אורחיה.

ד. שיטת תוספות ר"פ בהבנת השאלה

שאלת הגמרא לתוספות רבנו פרץ

תוספות רבנו פרץ למד את שאלת הגמרא כך: "כלומר הא לא דמיא לקרן שהרי השן עושה ההיזק... אבל ליכא לפרושי נשיכה תולדה דשן כלומר כיון דשן עושה ההיזק א"כ תולדה דשן היא ולא קרן, דא"כ לא משני מידי מהא". היינו, לפיו שאלת הגמרא איננה שנשיכה תהיה תולדת שן, אלא שאלת הגמרא היא כיצד אמרת שנשיכה היא תולדת קרן הרי אינה דומה לקרן, ומה כן תהיה? בהמשך, בהסבר הדחייה כותב תוספות ר"פ מה חשבנו

שתהיה: "נשיכה תולדה דשן ומ"מ לא משלמת אלא ח"נ משום דאין הנאה להזיקה כמו קרן".

ברשב"א ביארנו שהגמרא בהו"א חשבה שמגדיר האב שן הוא מה שהנזק נעשה באיבר שן, ושאלת הגמרא הייתה שנשיכה צריכה להיות תולדת שן לכל דיניה, אולם ברבנו פרץ רואים שהגמרא ידעה גם בהו"א שהגדרת שן תלויה במה שיש הנאה להזיקה ולכן א"א שנשיכה תהיה שן לכל דבר ועניין אלא שאלה הגמרא הייתה שרק יהיה חיוב קרן אך לא חשבה שזה יהיה שן גמור. לדעת תוספות ר"פ יש משמעות לכך שאין הנאה להזיקה, דלא כמו שראינו וביארנו ברשב"א, אך לא עד כדי להפקיעה משם 'שן', אלא רק להוריד את התשלום לח"נ, היינו שם המזיק הוא 'שן' אולם הלכותיו הם הלכות קרן (אגב, רבנו פרץ לא אומר שדומה לקרן בגלל שהיא משונה אלא כי אין הנאה להזיקה).

לעניין מה תהיה תולדת שן? או סתם לעניין שם המזיק או אולי אף לעניין פטור בר"ה, אולם דין התשלום הקל יהיה תלוי בתכונותיה כקרן.

יש כמובן להבין מה פירוש עניין זה, מזיק של שן עם חיובי קרן.

גדר הדברים לפי תור"פ

ברשב"א למדנו שההו"א הייתה שחלוקת האבות הינה לפי הקריטריון באלו איברים נעשה הנזק וממילא נשיכה תהיה שן לכל דבר ועניין, אולם ר"פ ילמד שאף בהו"א המגדיר של כל אב הוא התכונות של הנזק ופשוט לגמרא שתכונת שן היא ההנאה להזיקה וא"כ למה נשיכה תהיה תולדה דשן?

נצטרך לחלק בין שני עניינים: מדוע חייב ועל מה חייב.

מדוע חייב? המחייב זה מה ש"דרכן להזיק ושמירתן עליך" ולמדה הגמרא בהו"א ש"שמירתן עליך" אומר שאדם חייב לשמור על השן של בהמתו כי לשן יש הנאה להזיקה וכעת, כשלא שמר, הוא אחראי על השן גם אם נושכת ללא הנאה, ויכול להיות שאף למ"ד קנסא יהיה חייב פה להו"א, והגמרא דחתה ואמרה ש"שמירתן עליך" זה רק על ההנאה להזיקה שבשן ולא על כל השן וא"כ אין כלל שייכות לשן.

על מה חייב? גם אם הוא אחראי על המזיק המסוים הזה שנקרא 'שן' מצד תכונת שן שיש הנאה להזיקה, אולם הרי התכונה של המזיק שבסוף למעשה הזיק היא כשל קרן ולכן החיוב הוא חיוב של קרן שזה מה שנעשה בסוף, אף שהוא אחראי על המזיק מצד

תכונות שן, שן זו תכונה טבעית וכאן מזיק לא בתכונה טבעית, א"כ הרי חייב על נזקי קרן בגלל אחריותו על שן.

כמה לשלם נקבע עפ"י מאפיין מעשה המזיק שנעשה אם באורחיה או לא, אולם פטור בר"ה נקבע מצד חיוב השמירה וכאן זה גדר חיוב שמירה של שן.

לפי"ז נמצא שלרבנו פרץ זה שמשלם כמו קרן אינו סיבה להיקרא תולדת קרן ויכול להיות תולדת רגל ומשלם כמו קרן, עיין בסוף השיעור הקודם מה שדנו בזה.

ה. מהלך הגמרא לפי תוספות ר"פ

ההכרח הראשון של תוספות רבנו פרץ

בד"ה "נשיכה" מנמק ר"פ את פירושו בכך "דא"כ לא משני מידל", היינו, אם השאלה הייתה שנשיכה תהיה ממש 'שן' לכל דבר נמצא שלא תירצה הגמרא, כשאמרה ששן יש הנאה להזיקה ובנשיכה אין הנאה.

מדוע באמת לא תירצה?

מבין תוספות ר"פ שאם שאלת הגמרא הייתה שנשיכה תהיה שן ולא קרן, יש וודאי לגמרא סיבה למה אינה יכולה להיות קרן, דאם אין סיבה כזו הרי צריכה להיות גם קרן וגם שן כמו שביארנו לפיו (קרן - מצד התשלומים), וממילא הייתה הגמרא בדחייתה צריכה לבאר לא רק למה איננה שן אלא גם מדוע היא בכ"ז קרן, ומה תירצה הגמרא בזה שאמרה שזה לא דומה לשן כי שן יש הנאה להזיקה והני אין הנאה, הרי לא הסבירה למה זה כן קרן.

ז"א, אותה הבעיה שהעלנו לעיל בפירוש הרשב"א שלא די לומר שזה שן כי נעשה באיבר שן שהרי הנזק נעשה לאו באורחיה, ותירצנו שאין זה מהווה פירכא, לתוספות ר"פ זה כן משנה ויתכן שלמד שגם על תולדות עושים פירכא כמו שציינו מתוספות בדף ג ע"ב, ולכן זה גורם שישלם רק ח"נ והבין שאם נפרש שלא כמותו אלא כרשב"א, אי"ז מפני שנחלוק עליו בכך שלא עושים פירכא על תולדה, אלא בגלל שיש סיבה שבגללה אין נשיכה דומה לקרן ולכן הקשה מדוע הגמרא לא מבארת בדחייתה שסיבה זו אינה נכונה.

אולם הרשב"א למד שבאמת אין לגמרא סיבה למה אינה קרן, ול"צ סיבה כזו דאף

שבאמת יש לה את תכונות קרן, אולם השאלה הייתה שתהיה שן כי האב נקבע עפ"י האיבר ולא עפ"י התכונות, וממילא לא תהיה קרן, דלרשב"א לא יתכן כתוספות ר"פ שתהיה גם שן וגם קרן.

ההכרח השני של תוספות רבנו פרץ

בד"ה "אלא" מוצאים עניין נוסף שהביא את תוספות ר"פ לפרש כן והוא שמשמע מדחיית הגמרא, "אלא תולדותיהן לאו כיו"ב דאמר ר"פ אהייא, אילימא אהני מאי שנא קרן וכו", שאם באמת נשיכה ורביצה לא היו כקרן אז באמת מצאנו בקרן את "תולדותיהן לאו כיו"ב" ורק אחרי שאמרנו שהם תולדת קרן קשה על מה אמר ר"פ "תולדותיהן לאו כיו"ב", ואם נלמד כרשב"א שההו"א הייתה שנשיכה תולדת שן ממש הרי ששוב אין לנו "תולדותיהן לאו כיו"ב" שהרי אינה תולדת קרן כלל אלא תולדת שן, לכן ביאר תור"פ שולא שנשיכה תולדה דקרן היינו אומרים שנשיכה תולדה דשן אך דינה כקרן ומשלם ח"נ וא"כ יש כאן "תולדותיהן לאו כיו"ב" ביחס לשן, תולדה של שן שמשלמת ח"נ כקרן. נמצא שלפי תור"פ פירוש ה"לאו כיו"ב" הוא שיש חיוב תמות במזיק של מועד ונמצא שזה כפירוש הרי"ף ל"לאו כיו"ב", שיש לפחות ציור אחד של 'לאו כיו"ב' שהוא חיוב תשלום אחר, דהיינו של תם במקום מועד ומכיוון שיש תכונה של שן היא תולדה דשן, אך החיוב הוא כמו קרן.

והנה לפי הרשב"א שכאמור למד ששאלת הגמרא שנשיכה תהיה ממש תולדה דשן, יל"ע כיצד יבאר את מהלך הגמרא, הרי גם אם נשיכה הייתה שן ולא קרן נמצא שתולדה דשן כשן ושל קרן כקרן וכמו שהקשה תור"פ.

צ"ל שלרשב"א, בהו"א שחשבה הגמרא שנשיכה תולדה דשן, א"כ מצאנו שהתולדה אינה כאב שהרי תכונות האב והתולדה שונות זמ"ז וזה יהיה הפשט ב'אינן כיו"ב', משא"כ למסקנה שאינם תולדה דשן ותכונתם שוות לאב קרן, א"כ שואלת הגמרא תולדותיהן לאו כיו"ב היכ"ד.

ו. האם רש"י למד כרשב"א או כתור"פ

מרש"י נראה כרשב"א שלהו"א משלם נ"ש

ברש"י בד"ה "בעיטה" כתב: "ואהכי הוו תולדה דקרון דכוונתן להזיק כי קרון ואין הנאה להזיקה כי קרון ואין הזיקו מצוי תדיר והלכך הוו כקרון דכל אימת דלא הועדה בבי"ד ג"פ בכך אינה משלמת נזק שלם", משמע מרש"י שרק כעת שהסקנו שהיא תולדת קרון ולא רגל משלם ח"נ, אך אם הייתה תולדת רגל היה משלם נ"ש, כרשב"א.

גם רש"י בד"ה "הני" כתב: "הלכך תולדה דקרון הן דאין הזיקו מצוי ואין הנאה להזיקו ומשלמי ח"נ כקרון", מדויק ברש"י שאם נשיכה הייתה תולדה דשן אז היה דינה כשן והיה חייב נ"ש וזה שלא כהבנת תוספות ר"פ שגם בהו"א היה ברור לגמרא שיש לנשיכה דיני קרון ומשלם ח"נ.

אולם לכאורה כתוב ברש"י גם שלא כרשב"א שהרי רש"י אומר "הני אין הזיקו מצוי הלכך תולדה דקרון הן...", מדויק ברש"י שהגמרא באה לבאר מדוע נשיכה וכו' הן תולדה של קרון ואילו לפי הרשב"א הגמרא הרי באה לבאר מדוע נשיכה איננה תולדה דשן ומדוע רביצה איננה תולדה דרגל ואולי אפשר לדחוק כן בכוונתו דבא לומר דל"ה תולדה דרגל ושן אלא תולדה דקרון.

פשט מחודש ברש"י - תשלומי קרון קובעים את השייכות לאב

אולם לכאורה יש לתמוה על רש"י למה צריך לציין בכלל שמשלם ח"נ כקרון, הרי נושא הגמרא בבעיטה וכו' הוא אם היא תולדת קרון או רגל ורש"י עד עתה לא הזכיר נפק"מ משיוכה לאב זה או אחר, לא כדלעיל שבא להסביר את עצם דין תולדת קרון לכן אומר שם את דיני הקרון, הרי כאן לא עסקנו בזה ולמה בא לומר את דין ח"נ? והנה לפי הנ"ל י"ל שרש"י בא בזה לאפוקי מפירוש תוספות ר"פ ולומר שרק במסקנה אמרינן שמשלם ח"נ.

אולם יתכן וניתן ללמוד ברש"י באופן מחודש שרש"י רוצה לומר: "הלכך הוו תולדה

דקרון, למה? לא בגלל שאין הזיקו מצוי וממילא משלם ח"נ (שאל נשאל למה רש"י הזכיר שמשלם ח"נ) אלא בגלל שמשלם ח"נ כקרון לכן זה תולדת קרון.

לפי"ז מתחדש ברש"י שמה שתכונות קרון עושות אותה לקרון זה בגלל שתכונות קרון נותנות לה חיוב תשלומי קרון ולכן זה קרון.

לפי"ז חיוב תשלום של קרון גורם לאב להיקרא קרון גם אם באופן בסיסי הוא אב אחר וכמו שהעלנו בסוף השיעור הקודם.

לפי"ז נבין את שיטת רש"י בהגדרת האב רגל, שיטה מיוחדת מאד.

ז. הגדרת האב 'רגל' למסקנה

בפשטות שאלה הגמרא שבעיטה תהיה תולדת רגל כי הנזק נעשה ברגל ותירצה שהגדרת 'רגל' נקבעת מצד תכונתה כהיזקו מצוי ולא מצד האיבר בו נעשה הנזק, 'רגל' בתורה זה לא נזק שנעשה ברגליים דווקא אלא זו רק דוגמא להיזקו מצוי.

אולם לפי העולה מרש"י הנ"ל באמת 'רגל' זה נזק שעשתה ברגל, אולם בעיטה, למרות שנעשתה ברגל מ"מ תכונתה כשל קרון, תכונת תמות ולכן ישלם תשלומי תמות כקרון וזה שמשלם תשלומי קרון זו הסיבה לומר שזה 'קרון' וכמו שביררנו בסוף השיעור שעבר.

לפי"ז נבין שני מקומות ברש"י מהם עולה בבירור שרש"י ממשיך להגדיר את האב רגל עפ"י מה שנעשה ברגל, גם לאחר שלכאורה הגמרא כאן דחתה זאת, לולא מה שאמרנו בפשט רש"י.

1. רש"י בדף ג ע"ב מבאר מדוע צרורות נחשבים לתולדת רגל וכותב בד"ה "בחצי נזק צרורות" "והלכך לאו תולדה דקרון הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו", ולכאורה זהו נימוק תמוה מאד, דאמנם הגמרא אצלנו חשבה בתחילה לומר שרביצה היא תולדה דרגל דסברה הגמרא בשאלתה שאב רגל נקבע מצד האיבר רגל שעושה את הנזק אולם הגמרא דחתה זאת ומסקנתה הייתה שמגדיר רגל אינו מה שנעשה ברגל אלא זה שהיזקה מצוי ומדוע רש"י לא כותב שהיא תולדה דרגל כי היזקה מצוי וכתב כי נעשה ברגל?

להנ"ל הרי שרש"י ממשיך להחזיק כך אף במסקנה, אלא שהתשלום קבע אותה לקרון ושם רש"י באמת טרח לבאר למה שם תשלום ח"נ דצרורות לא יקבע זאת לקרון עיי"ש.

2. ברש"י על הרי"ף בתחילת פרק שני נדרש לבאר את מה שהיה קשה לתוספות שם בד"ה "הבהמה" מה באה המשנה להוסיף על שנאמר בפרק ראשון וכתב: "ומשום דבעי למיתני הכא היתה מבעטת או שהיו צרורות, לכך תני כיצד הרגל מועדת לפרש לן דיני רגל הי נ"ש והי ח"נ", לפיו, המשנה שם באה לחדש שיש היזקים שבאים ע"י רגל שחייב בח"נ כגון בעיטה וצרורות, בדבריו אלו תירץ ג"כ את שהיה קשה לתוספות בד"ה "היתה", מדוע המשנה שם שמנתה את תולדות רגל מנתה בתוך הדברים את "הייתה מבעטת" למרות שהיא תולדת קרן? לדעתו, בעיטה שם לא נכתבה רק אגב דשווה לצרורות כדברי תוספות הנ"ל, אלא זה גופא חידוש המשנה שהיזק שנעשה ברגל ע"י בעיטה יהיה קרן.

ניתן לומר ששורש מחלוקתם שם הוא בזה, מרש"י באמת רואים שלא די בזה שהיזקו מצוי כדי להגדירו רגל אלא צריך גם לומר שהנזק בא מהרגל, דהיינו תכונת המזיק רגל היא שההיזק בא מכוח רגל וא"כ גם התולדות: הזיקה בשליף שעליה וכו' כיוון שההיזק נעשה דרך הילוכה הרי שההיזק נחשב לבא מכוח הרגל, כי הרגל בהילוכה גורמת שהגוף יזיק וזוהי תכונת רגל, שהרגל גורמת את ההיזק. ומה המעלה של האיבר רגל? רק היזק ע"י איבר רגל הוא היזק מצוי, שהרי כל שעה הבהמה מהלכת וכל שבא מחמת הרגל ממילא הוא מצוי כל שעה. לפי רש"י נושא המשנה בתחילת פרק שני הוא המזיק 'רגל' שזה מזיק הבא מכוח רגל ומחדשת המשנה שבעיטה אף שבאה מכוח הרגל, לא באה מחמת זה שהזיקה מצוי לכן אינה משלמת נ"ש.

אולם מתוספות בדף טז ד"ה "והנחש" רואים לא כך שהרי כתבו שהיזק נחש הוא רגל אף שההיזק בנחש לא בא מכוח האיבר רגל, ע"כ למדו שעניין רגל הוא רק דוגמא אולם הקובע הוא אם ההיזק מצוי ואף שלא ע"י רגל.

אמנם יש לעיין בשיטת רש"י מ"חזיר נובר באשפה" שלא הוי מכוח רגל ובכ"ז הוא צרורות דרגל צ"ע. אמנם באמת לרש"י זה גופא החידוש שהוי צרורות דרגל בחזיר אף שלא בא מכוח רגל עיין ברש"י שם בדף יז ע"ב בד"ה "צרורות" שכתב: "...וכן חזיר הנובר ומתיז צרורות בחוטמו הוי נמי כצרורות דרגל דכל מה שהוא כחו ולא גופו קרי צרורות", מדגיש רש"י שאע"פ שההיזק לא בא מכוח רגל אלא מכוח החוטם הרי זה צרורות דרגל וצ"ע איך זה מסתדר עם רש"י בדף ג שכתב שצרורות דרגל זה כי מכוח רגל אתו.

ח. הגדרת שן למסקנה

האם הגדרת שן היא 'יש הנאה להיזקה'

הגמרא מסיקה שהגדרת שן איננה מצד שהנזק נעשה ע"י האיבר שן, כפי שחשבה בהו"א לשיטת הרשב"א אלא "שן יש הנאה להיזקה" ובפשטות זוהי הגדרת שן.

הבנה זו לכאורה מעוררת מספר קשיים:

1. עולה מהגמרא שאם בנשיכה הייתה הנאה הרי שהייתה זו 'שן', וקשה שהרי ראינו שבדף טו אמרה הגמ' שכלבא דאכל אימרי משונה הוא ותולדה דקרן, ושם יש הנאה להיזקו ובכ"ז כיוון שהוא משונה ה"ז קרן ולא שן, וא"כ נשיכה שהיא משונה שהרי למסקנה היא תולדה דקרן - מה אכפ"ל שיש הנאה להיזקה?

אמנם עיי"ש ברא"ש סימן ג שביאר שמה שחייב שם ח"נ זה רק על עצם ההריגה אולם האכילה שבאה אח"כ משלם נ"ש דדרכו לאכול נבלה וא"כ לפיו באמת כל הנאה להיזקו הוי שן אולם המהרש"ל ביש"ש פ"ב סימן ט חלק על הרא"ש ולמד שאף על האכילה משלם ח"נ והוכיח משיטת רש"י בדף כג בעניין הכלב שנטל חררה, ואף שיל"ע בראייתו מרש"י, אולם מ"מ זוהי שיטת מהרש"ל ואיך נבאר לפיו?

2. בכלל קשה לראות את הגדרת האב שן כ-מה שיש הנאה להיזקה, שהרי זה שהיזק גורם להנאה, מציין את תוצאת ההיזק לבהמה המזיקה, אך לא מגדיר את עצם ההיזק.

3. בפשטות, עולה מהגמרא שהמגדיר של שן הוא "יש הנאה להיזקו" ומגדיר רגל הוא "היזקו מצוי", אולם הדבר בעייתי שכן יש לדייק בלשון הגמרא כאן שדנה אם תולדותיהם כיו"ב ואחרי שהסיקה שבקרן תולדותיהם כיו"ב, המשיכה הגמרא לשו"ר "אלא תולדה דקרן כקרן וכי קאמר ר"פ אשן ורגל", ויל"ע למה כתבה שו"ר ביחד, הרי אלו שני אבות נפרדים?

אמנם תוספות ד"ה "כיצד" בדף יז ע"א כתבו: "...ושן ורגל כחד חשיבי משום דשוין בהלכותיהן ומחד קרא נפקי", אולם דבר זה ניתן להיאמר לתוספות לשיטתם שיש לשון צרורות אולם לרש"י שאין צרורות לשן, הרי שאין שווים בהלכותיהם ולמה נכתבו יחד?

4. אם כפי שעולה בפשטות שאלו שני אבות נפרדים שלכ"א יש את ההגדרה שלו תהיה לנו בעיה נוספת ובה נרחיב כעת.

מדוע הוצרכה התורה לכתוב גם את שן וגם את רגל

הברייתא אומרת "ת"ר: ג אבות נאמרו בשור: הקרן והשן והרגל", בפשטות שלשה אבות לפנינו כאשר ראינו שלמסקנה הגמרא הגדירה את שן כ"יש הנאה להיזקה" ואת רגל כ"הזיקה מצוי".

והנה בדף ה מבואר שניתן היה ללמוד את כל האבות מבור וחד מהנך אלא **שנכתבו להלכותיהן**, והנה לגבי אותם הלכות מיוחדות שהזכירה הגמרא שם שיש לכל אב, הרי ששן ורגל הם בעלי אותה הלכה משותפת - שפטורים בר"ה, וא"כ לכאורה קשה מדוע יש צורך לכתוב במפורש גם שן וגם רגל ב"ושילח", הרי ניתן ללמוד שן מבור ורגל או רגל מבור ושן שהרי אין לכ"א מהם הלכה ייחודית לו שאין לחברו?

בשלמא לראשונים בדף ו הסוברים שכאשר לומדים משני אבות מקבל הנלמד את הפטור של שניהם, מובן למה התורה כתבה רגל כדי לומר שחייב על כלים שלא נפטור כבור, אולם לרא"ש הסובר שאם לומדים משני אבות מקבל הנלמד רק את הפטור של העיקר והרי עיקר הלימוד על שן יהיה מרגל ואילו בור הוא רק בשביל 'יוכיח', ילה"ק למה הוצרכה התורה לכתוב שן, הרי ניתן ללמוד מרגל וחד מהנך?

לא ניתן ללמוד שן אלא מבור

היה אפ"ל דאמנם אם האפשרות היחידה ממנה ניתן ללמוד על שן הייתה מרגל וחד מהנך אזי באמת היה קשה, אך מכיוון שאולי היינו באים ולומדים את שן מקרן ובור, ולא מרגל ובור ואז היינו מחייבים עליה בר"ה, לכן צריך שתיכתב במפורש להלכותיהן לפטור בר"ה.

אבל קשה לומר כך, שהרי כבר נשאלה השאלה מדוע על כל שו"ר בר"ה לא נחייב מדין אש? מה זה שונה מאסו"מ שהניחן בראש גגו ורוח הפילה אותם שמיקרי אש והרי גם כאן רוח החיים של הבהמה עוזרת?

וקשה לא רק כנ"ל למה לא נחייב בר"ה מדין אש אלא רואים שהתורה כותבת אותם כאבות נפרדים, ז"א שהגדרה של אש לא מתאימה לשו"ר, עצם הגדרת האש ככוח אחר מעורב בו אומרת ששו"ר לא יכולים להיות אש, ואף שמבואר בגמרא שהיינו יכולים ללמוד שו"ר מבור ואש, זה מפני שלולא היה כתוב בתורה שו"ר מפורש לא היינו מגדירים את אש ככוח אחר מעורב בו אלא רק בתור פירכא, אך כעת שנכתבו שו"ר מפורש שזה

אומר שא"א ללומדם מאש הרי שע"כ זו הגדרת האש ולא רק פירכא, וכעת א"א ללמוד שו"ר מאש כי חסרה להם עצם התכונה של אש.

א"כ אחרי שכתוב בתורה רגל מפורש ונשאל למה א"א ללמוד רגל מבור וחד מהנך? ע"כ כתוב שתכונת הקרן היא מה שכוונתו להזיק וכעת לא ניתן ללמוד מקרן כי כוונתו להזיק ואין זה רק בתורת פירכא שאז נאמר שבור יוכיח, וא"כ אחרי שכתוב בתורה רגל, הרי שכמו שרגל א"א ללמוד מקרן גם שן לא נוכל ללמוד מקרן אלא רק מרגל ואז הדק"ל למה לא נלמד שן מרגל?

שאלה זו והקודמות לה מובילות אותנו לומר שלמעשה שן ורגל באמת אינם שני אבות נפרדים.

ט. שן ורגל - אב אחד

ה'חינוך' מנה את מצווה נא כמצווה של 'קרן' ואילו את מצווה נה לשו"ר וא"כ מנה אותם יחד כמצווה בפנ"ע ולכאורה קשה מדוע ה'חינוך' כללם כמצווה אחת בזמן שאת קרן מנה כמצווה נפרדת, וכי בגלל שדיניהם של שן ורגל שווים הם נעשים למצווה אחת (אף אם נתעלם מבעיית השוני ביניהם בצרורות לרש"י)?

רואים מהנ"ל שלמעשה שן ורגל הם אב אחד ולא שניים, ויסוד לזה נמצא בירושלמי שאומר על המשנה ששור זה קרן דכתיב כי יגח ואומר שמבעה זה שן ורגל ולכאורה למה זה ארבעה אבות ולא חמישה? ע"כ כתוב בירושלמי ששו"ר זה אב אחד.

מכל זה מבואר ששו"ר הם ביסודם אב אחד שמתחלק חלוקה פנימית לשניים, דומה לזורע ונוטע לדעת הרמב"ם שכולם אבות משם אחד, וא"כ לא קשה מה ששאלנו לעיל מדוע התורה כתבה את שניהם אף שניתן ללמוד זמ"ז, כי באמת הם אב אחד ולפי"ז מובנת הגמרא אצלנו שבדקה את שו"ר יחד לגבי תולדותיהם כיו"ב.

הגדרת האב של שן ורגל

אולם אם הסקנו כעת ששן ורגל הם אב אחד הרי שצריכה להיות הגדרה אחת שתכלול את שניהם ולא הגדרות פרטיות, אולם בפשטות עולה מהגמרא שהמגדיר של שן הוא "יש הנאה להיזקו" ומגדיר רגל הוא "היזקו מצוי", וכיצד נבאר זאת?

לכן נראה שהגדרת האב המשותף לשו"ר הוא ה'אורחיה' שבנזק, נזקים שנעשים מתוך

צורך ודחף טבעי, שהרי דרכה לאכול מתוך צורך טבעי של רעב וכן דרכה ללכת ואז ממילא מזיקה בדרך הילוכה שכן איננה מתבוננת ונזהרת על מה דורכת.

אמנם, אף ששם המזיק של שו"ר הוא נזק של 'אורחיה', יש אורחיה בדרך של היזק מצוי (ולרש"י אף שיהיה ברגל דווקא) שעניינו לא מצד כמה פעמים זה קורה אלא שהילוך זו פעולת חיים ומעצם הילוכה יכולה להזיק אף אם זה קורה לא כל רגע, זה חלק ממהלך חייה הטבעי ויש אורחיה של דרך אכילתה.

לפי"ז לא קשה מדוע כלבא דאכל אימרי זה קרן אף שיש הנאה להיזקו ואילו נשיכה אם הייתה הנאה להזיקה הייתה שן, שהרי להנ"ל מגדיר שן אינו מה שיש הנאה אלא זה שהנזק נעשה באורחיה, והרי כלבא דאכל אימרי שהוא משונה ביותר עד כדי שתוספות שם למדו שלמ"ד ממונא אינו נכלל בקרן, וודאי אין ההנאה אצלו משקפת אורחיה, משא"כ נשיכה שאינה משונה גמור (שהרי חלקו בזה המ"ד ממונא וקנסא) אם היה הנאה להיזקה היה זה מתפרש כפעולה של אורחיה ולא של שינוי.